

- Іларіон (Огієнко І.)* Князь Костянтин Острозький. — Без м/в: М.П. “Світязь”, 1992. — С.129-155; *Огієнко І.* Українська церква. Нариси з історії Української православної церкви. — К.: Україна, 1993. — С.134-147.
9. *Митрополит Іларіон (Огієнко І.)* Князь Костянтин Острозький. — С.132.
 10. Там само. — С.134.
 11. Там само. — С.140.
 12. Там само. — С.143.
 13. Там само. — С.144-145.
 14. *Огієнко І.* Історія української літературної мови. — К.: Либідь, 1995. — С.103, 105.
 15. *Митрополит Іларіон (Огієнко І.)* Князь Костянтин Острозький. — С.145-146.
 16. Там само. — С.151-152.
 17. *Острозька* Біблія: Вступи, гравюри, дослідження. — Львів, 2005. — С.107.
 18. *Огієнко І.* Історія українського друкарства. — К.: Либідь, 1994. — С.194.
 19. Там само. — С.195.
 20. Там само. — С.196.
 21. Там само. — С.198.
 22. Там само. — С.198-199.
 23. Там само. — С.196-197.

The article reflects the estimation of Ostrog Bible of 1581 expressed by national revival's enthusiasts — M.Grushesky, Ivan Franco and I.Ohienko. It is emphasized that the first complex research of Bible was made by Ivan Ohienko.

Key words and word combinations: Church Slavonic Language, Ostrog society, Ostrog Bible, Living Language, complex research.

Отримано: 14.08.2006 р.

УДК 002.2

Н.І.Черниш

Українська академія друкарства, м. Львів

ІВАН ОГІЄНКО І БІБЛІОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА

Викладено відомості про започаткування бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка; визначено основні періоди та напрями її діяльності. Наведено характеристику культурологічного журналу “Стара Україна” (1924-1925 рр.), на сторінках якого дослідники української книги — члени комісії — оприлюднювали результати власних наукових розробок. Наголошено на участі визначного книгознавця, історика українського друкарства І.Огієнка у діяльності бібліологічного осередку Галичини, розглянуто публікації вченого у журналі “Стара Україна”.

Ключові слова: Наукове товариство ім. Шевченка, бібліографічна комісія, журнал “Стара Україна”, публікації І.Огієнка з історії українського друкарства та діяльності Івана Федорова (Хведоровича).

В історії кожного народу є періоди, коли громадська свідомість знаходить свій яскравий вияв у непересічних наукових подіях, що визначають його шлях на десятиліття. У другій половині ХІХ ст. — а

це час пробудження та культурного відродження багатьох європейських націй, позбавлених своєї державності, — у суспільстві сформува-лася потреба організації авторитетних наукових товариств, які у подальшому могли б стати претечею національних академій. Для українського народу в тогочасних умовах національно-культурних утисків винятково важливим було започаткування 1873 р. у Львові діяльнос-ті Товариства ім. Шевченка, згодом — Наукового товариства (НТШ), — по суті, прообразу Української Академії наук.

Об'єктивні передумови для формування в столиці Галичини цього авторитетного наукового осередку створював стимульований Шевчен-ковою духовною спадщиною поступ українського національного відродження за обставин заборон українознавчих досліджень на теренах Російської імперії (зокрема, після Валуєвського циркуляра 1863 р. та Емського акта 1876 р.). Складні обставини тогочасного українського національно-культурного життя, зумовлені переслідуванням українст-ва в царській Росії і не вельми сприятливими політичними процесами в Австро-Угорщині, об'єднали зусилля свідомих наддніпрянських патріотів та галицьких діячів в епоху, коли, за словами М.Грушевсь-кого, *“можливість української культури стояла під знаком запитан-ня, коли навіть оборонці її здебільшого не наважувалися йти далі по-ступлатів белетристики на народно-побутові, етнографічні теми та елементарної популярної літератури для селянства”* [1].

Наукова праця НТШ вже з перших років мала чітко окреслене націотворче та націозахисне спрямування. Численні видатні вчені у своїх дослідженнях багатоаспектно розбудовували систему україно-знавчих знань у сфері історії, мови, літературознавства, географії, антропології, етнографії та фольклористики, зафіксували й науко-во опрацьовували багатомірові здобутки українського народу в кон-тексті його культурно-історичного розвитку.

Багатогранна діяльність осередку загалом та праця його окре-мих представників (не лише визначних діячів, а й скромних дослід-ників) в різні роки вже були об'єктом зацікавлення багатьох науко-вців. Це засвідчують передусім такі численні авторитетні публікації, як [2-5], фундаментальні збірники матеріалів різноманітних за своєю тематикою конференцій і симпозіумів [6-8] та низка наукових розро-бок, які висвітлюють непересічні досягнення високоавторитетних комісій, видатні здобутки в різних ділянках українознавства найвідомі-ших представників осередку (див. [9-13]). Серед них — чимало імен науковців, що протягом тривалого часу були затавровані як *“україн-ські буржуазні націоналісти”* (приміром, М.Грушевський, І.Раковський, В.Дорошенко), майже цілком вилучені з історії нашої науки (згадаймо І.Калиновича, І.Кревецького, І.Свенціцького) або ж вважалися забороненими на рідній землі (зокрема, імена І.Огієнка, В.Кубійовича, Д.Донцова не можна було називати навіть принагідно).

Відаючи шану видатним науковим досягненням НТШ, дослід-ники нині прагнуть не оминати увагою жодної події, що мала ваго-мий вплив на культурно-історичний розвиток суспільства, жодного вченого, який плідно працював у тій чи іншій ділянці українознавст-

ва, адже без осмислення історичного досвіду, усвідомлення власних коренів неможливий поступ вперед, здійснення нагальних перетворень у культурному та науковому житті суспільства. Водночас не можна не зауважити, що в контексті часу ще й досі залишається недостатньо дослідженим та відповідно мало висвітленим вельми важливий напрям діяльності осередку, а саме книгознавча праця авторитетних вчених НТШ, об'єднаних у бібліографічній комісії. Нечисельні статті і розробки переважно львівських науковців (див. [42-53]), що опрацьовують проблеми теорії та історії книги, національної бібліографії, знайомлять наукову громадськість з досягненнями відомих бібліологів, не можуть вичерпати усієї проблематики, адже не вповні показують основні етапи та напрями діяльності бібліографічної комісії, не наголошують на її важливому значенні для становлення та подальшого розвитку української науки про книгу.

Безперечно, настав час поновити історичну справедливість, належно висвітлити діяльність бібліографічної комісії НТШ, звернути увагу книгознавців на ті непересічні досягнення в галузі національної бібліографії, теорії та історії української книги, якими слушно можуть пишатися члени цього авторитетного осередку – В.Дорошенко, І.Кревецький, І.Свенціцький, І.Огієнко та ін.

Розглядаючи передумови створення комісії, варто зазначити, що на початку ХХ ст. національна ідея виступала головним стимулятивним чинником розвитку всіх сфер життя українського суспільства. Будь-яка можливість вивчення тем українознавчого характеру, опрацювання національного питання як самостійного у загальноєвропейському контексті та подальше оприлюднення результатів цих досліджень сприймалися з боку українських учених з великим ентузіазмом. Національною за формою і змістом була й українська бібліологічна наука, що на той час активно формувалася і все яскравіше набувала ознак явища самобутнього, зі своїми традиціями, які беруть початок ще з середини ХІХ ст., явища непересічного, з досить складною історією та багатоаспектними виявами.

Першим науковим товариством, що на межі ХІХ-ХХ ст. поставило собі за мету налагодити українську бібліографічну (а згодом – і бібліологічну) справу на найвищому методичному рівні, з урахуванням досягнень європейських та українських вчених, стало НТШ. Безперечно, члени осередку з самого початку його діяльності усвідомлювали важливість та суспільну необхідність такої роботи, однак вирішальним поштовхом до цього стало звернення відомого вченого З.Кузеля.

Наприкінці 1908 р. З.Кузеля, який тоді обіймав посаду бібліотекаря слов'янського семінару професора В.Ягича у Відні, звернувся до осередку з листом під назвою “В справі української бібліографії” [22]. Зазначимо, що зацікавлення проблемами національної бібліографії – не випадкове для З.Кузеля: бібліотекар за фахом, він ще студентом Віденського університету з 1904 р. за дорученням М.Грушевського укладав бібліографічні огляди з окремих ділянок знань, які пізніше друкувалися у “Записках НТШ”; протягом тривалого часу наполегливо опрацьовував картотеку новітніх публікацій з українознавства,

куди долучив чимало статей з авторитетної європейської періодики; самотужки склав докладну фахову інструкцію, призначену для каталогізації видань у бібліотеці НТШ (див. про це детальніше у [23]).

З. Кузеля у своєму листі подав стислий і водночас ґрунтовний аналіз сучасного йому стану європейської бібліографії, змалював невтішні тенденції розвитку цієї галузі на Україні, навів цікавий огляд бібліологічних та бібліотекознавчих часописів, що виходили у світ європейськими мовами. Усвідомлюючи нагальну необхідність піднесення фахового рівня бібліографічної роботи на українських землях, налагодження систематичного, досконалого за методичним рівнем обліку видань, науковець запропонував низку невідкладних заходів. Чітка програма дій, викладена автором листа, передбачала: по-перше, створення “Української бібліографії ХХ ст.” (за тогочасною термінологією, “біжучої”); по-друге, розробку “Української літератури в часописах”; по-третє, укладання “Бібліографії чужомовних праць про Україну та українську територію”.

Для виконання цих завдань пропонувалося об’єднати зусилля фахівців-бібліографів з різних міст України, які повинні були б стежити за видавничим рухом на певній території та подавати до координуючого центру переліки надрукованих за минулий рік книг, а також залучити ентузіастів-бібліографів з тих країн світу, де зосереджена значна українська еміграція з відповідними культурними осередками (редакціями часописів, видавництвами). Йшлося і про доцільність видання спеціалізованого фахового журналу, на сторінках якого публікувалися б наукові статті і розвідки, присвячені актуальним, суспільно важливим на той час проблемам бібліографії, книгознавства, бібліотечній, музейній й архівній справі.

Варто зауважити, що лист З.Кузелі “В справі української бібліографії” щасливо збігся в часі з періодом активізації наукової роботи НТШ, кардинальними організаційними зрушеннями в його структурі. Так, М.Грушевський у травні 1909 р. зазначав: *“Наше наукове товариство по тім усім далі, і мабуть, ще чималий час зостанеться твердинею наукової і культурно-національної роботи, покликаної заступати своєю діяльністю те, що в нормальних обставинах повинно би вестися цілою системою вчених шкіл і наукових інституцій, не тільки для австрійської, а й цілої соборної України”* [24]. У цих непростих умовах секції НТШ інтенсивно вели пошук сучасних напрямів українознавчих досліджень, формували нові комісії, що давали змогу задовольнити інформаційні та культурні потреби суспільства. Враховуючи такі обставини, історично-філософська секція, на засіданнях якої неодноразово порушувались різноманітні питання книгознавчого спрямування, зокрема і щодо стану української бібліографії, 26 травня 1909 р. ухвалила рішення про організацію окремої бібліографічної комісії та звернулася за підтримкою своєї ініціативи до двох інших секцій осередку (філологічної та математично-природописно-лікарської), а також до Українського наукового товариства у Києві, що в сфері зацікавлень мало і бібліологію.

Перша організаційна нарада новоствореної комісії, яка на початках стала органом усіх трьох секцій НТШ, відбулася 21 листопада

1909 р. під головуванням М.Грушевського. Членами комісії там стали М.Возняк, В.Гнатюк, М.Грушевський, В.Доманицький, Ф.Колесса, М.Комаров, І.Кревецький, І.Крип'якевич, З.Кузеля, В.Левицький, І.Левицький, В.Перетц, І.Свенціцький, М.Сумцов, В.Щурат та ін. — без перебільшення, гордість тогочасної української науки і культури, найвидатніші вчені, шановані громадські діячі, що представляли східні та західні українські землі. Очолив осередок авторитетний галицький бібліограф І.О.Левицький, його заступниками були обрані директор бібліотеки НТШ І.Кревецький та відомий математик В.Левицький. Обов'язки секретаря виконував М.Возняк. На зібранні було вирішено: по-перше, розробити докладну програму бібліографічних робіт; по-друге, скласти інструкцію для забезпечення належного науково-методичного рівня опису українських книг і часописів; по-третє, налагодити широке оприлюднення результатів діяльності центру у періодиці і збірниках НТШ (зокрема, “Записках НТШ”, “Збірнику історично-філософської секції”, “Літературно-науковому віснику”, а з часом — у започаткованих відповідно до рішень комісії спеціалізованих бібліологічних виданнях). Крім того, було прийнято ухвалу про створення друкованого органу осередку — нової для НТШ серії під назвою “Матеріали до української бібліографії”. Безперечно, не можна не зауважити, що в основу діяльності бібліографічної комісії були покладені переважно пропозиції З.Кузели, сформульовані у згаданому вище листі “В справі української бібліографії”.

На нашу думку, у діяльності бібліографічної комісії 1909-1939 рр. можна виокремити декілька етапів:

початковий, що тривав з 1909 р. до 1913 р. 1913 р. — рік смерті першого голови комісії, найавторитетнішого галицького бібліографа другої половини XIX — початку XX ст. І.О.Левицького, тематика книгознавчих досліджень якого та розроблені ним науково-методичні принципи бібліографування суттєво позначилися на праці осередку; окрім того, це останній рік перед початком Першої світової війни, що кардинально змінила суспільно-політичні обставини життя Галичини та вплинула на долю багатьох визначних науковців НТШ;

воєнний. З початком першої світової війни у 1914 р. та розгортанням воєнних дій на теренах Галичини бібліографічна комісія та НТШ загалом з об'єктивних причин змушені були призупинити свою діяльність; як відомо, під час короткотермінової окупації Львова російською армією у 1914-1915 рр. науковий осередок було закрито, фактично розгромлені його книжкові колекції та друкарня (див. [2, 3]). Бібліографічна комісія не проводила активної роботи доволі тривалий проміжок часу — майже шість років (так, за 1914-1922 рр. відбулося лише три засідання), однак після 1922 р. вповні відновила наполегливу та багатоаспектну працю, що підтверджують матеріали протоколів засідань осередку [4].

повоєнний. Цей період діяльності бібліографічної комісії тісно пов'язаний з іменем В.Дорошенка, який очолив її ще у 1913 р., після смерті І.О.Левицького, та чимало зробив для активізації діяльності

книжкового центру у складних суспільно-політичних та національних умовах, передусім ініціював розгортання наукових досліджень окремих членів комісії та інституції загалом у нових, сучасних напрямках; власне, за його пропозицією комісія у 1934 р. була перейменована у бібліологічну, що віддзеркалювало тогочасне новітнє розуміння бібліографії як важливої складової окремої комплексної науки про книгу — бібліології.

Засідання бібліографічної комісії відбувалися переважно раз на рік (в окремі роки, здебільшого на початку діяльності, — двічі: наприклад, у 1909 р. — 21 листопада та 12 грудня, у 1910 р. — 6 лютого та 16 червня), однак час цих зібрань не був заздалегідь визначений чи ustalений. Голоували, як правило, І.О.Левицький, В.Дорошенко, що у різний період очолювали осередок, або ж заступники голови І.Кривецький чи Б.Барвінський, обов'язки секретаря виконували М.Возняк, І.Калинович, І.Шендрик, Є.Ю.Пеленський [25]. На засіданнях були присутні до 12 науковців, зацікавлених в обговоренні попередньо визначених, актуальних в контексті часу питань історії книги, теорії і практики української ретроспективної та поточної бібліографії, методики організації бібліографічної роботи, налагодження співпраці з іншими інституціями НТШ (в першу чергу з книгозбірнею та музеєм), втілення видавничих проектів наукового осередку та бібліографічної комісії [26].

Ім'я І.Огієнка з'являється у протоколах засідань бібліологічного осередку Галичини у 1924-1925 рр. [27]. Як відомо, у 1922 р. науковець приїжджає з Тарнова (Польща) спочатку до Винник (невеличкого містечка під Львовом), а пізніше, у 1924 р. — і до самого Львова, де завдяки підтримці авторитетних членів НТШ О.Барвінського, І.Свенціцького, В.Гнатюка, М.Возняка, І.Студинського) та особливо Митрополита Андрея Шептицького робить спробу налагодити наукову працю і продовжити розпочаті попередньо дослідження, зокрема ті, що пов'язані з історією українського друкарства (останнє засвідчує лист вченого, датований січнем 1926 р., до секретаря Всеукраїнської академії наук А.Кримського, наведений у [28]). Хоча львівський період життя І.Огієнка був нетривалим (вже у травні 1926 р. він повертається до Польщі та пристає на пропозицію Варшавського університету обійняти посаду професора церковнослов'янської мови), все ж саме в ці роки вчений двічі (6 квітня 1924 р. та 15 березня 1925 р.) бере участь у засіданнях бібліографічної комісії НТШ, публікує в культурологічному журналі наукового осередку “Стара Україна” низку дописів з історії національної книжкової справи, які вперше знайомлять наукову громадськість з принципово новими підходами до датування початків українського друкарства.

На засіданні бібліографічної комісії, що відбулася 6 квітня 1924 року під головуванням її керівника — видатного українського бібліографа В.Дорошенка, І.Огієнко увійшов до складу осередку та виголосив доповідь за результатами ґрунтовного наукового дослідження життя і діяльності Івана Федорова “Іван Хведорович — перший

український друкар”. Після традиційного обговорення доповіді іншими вченими (а окрім В.Дорошенка та І.Огієнка присутніми на науковому зібранні були І.Кревецький, І.Крип’якевич, М.Кордуба, Ф.Колеса, І.Раковський та І.Свенціцький [29]) голова комісії рекомендував опублікувати працю І.Огієнка в ювілейному числі журналу “Стара Україна”, яке попередньо планували цілком присвятити 350-літтю друкарства на Україні (див. ч. 2-5 за 1924 р.). Принагідно зазначимо, що і В.Дорошенко у своєму науковому доробку не оминув увагою історії українського друкарства і на згаданому вище засіданні бібліографічної комісії він зreferував власну працю, яка мала назву “Перша книга, видана на Україні” і містила кваліфікований бібліографічний опис львівського “Апостола” 1574 р.

Журнал “Стара Україна” має особливе значення для бібліографічної комісії НТШ. Саме у період активізації діяльності осередку, коли комісію очолив В.Дорошенко (а це повоєнний час, 20-30-ті рр. ХХ ст.), гостро постало питання про започаткування періодичного видання, якого цей авторитетний центр дослідження української книги досі не мав та який дозволив би широко і постійно оприлюднювати результати наукової праці потужного об’єднання видатних вчених. Однак розпочати підготовку і випуск окремого спеціалізованого часопису книгознавчої тематики у тих неоднозначних суспільно-політичних та несприятливих фінансових умовах осередок не міг.

У розгалуженій системі періодики НТШ почалися пошуки журналу, тематично наближеного до проблем культурології, передусім історії та теорії книги, бібліографії, організації книжкової справи, який мав би можливості для співпраці з бібліографічною комісією. Таким виданням став часопис “Стара Україна”, спільний для музею та бібліотеки НТШ, що радо надавав свої сторінки для публікації праць дослідників українських книги. Хронологічно існування часопису було недовгим — лише 1924 та 1925 рр., усього 24 числа, однак навіть цей короткий час виявився доволі продуктивним з огляду на публікаційну активність членів комісії. Відомо, що редакція “Старої України” мала наміри продовжувати випуск журналу і в пізніший період, але згадані нами вище складні обставини діяльності НТШ (насамперед економічна дискримінація, що її польська влада застосовувала до цього шанованого в Європі авторитетного наукового центру) не сприяли цьому.

“Часопис історії і культури”, як зазначалося у підзаголовку місячника, виходив у світ під редакцією заступника голови бібліографічної комісії, директора книгозбірні НТШ, видатного українського історика І.Кревецького. Головне завдання “Старої України” редакція вбачала в наступному: *“Людина без власної самосвідомості не є культурною людиною, так і народ без історичної свідомості не є нацією. Розбудити сю свідомість якнайглибше і якнайширше на Україні — ось головне завдання нового часопису”* [30].

Відповідно до цього важливого суспільного завдання “Стара Україна” у своєму змісті прагнула відродити історичну тяглість і традиції, охопити доволі широке коло різноманітних за актуальною на той час тематикою проблем, висвітлити передусім ті питання культу-

рологічного спрямування, що цікавили та турбували свідому галицьку громадськість. У часописі планувалося вміщувати загальні статті про історію культури та історичні традиції, матеріали старої України (зокрема ті, що стосувалися національно-визвольних змагань, особливостей побуту нашого народу), різнопланово інформувати про традиції окремих українських земель, подавати ґрунтовні описи історичних пам'яток України, а також публікувати мемуари та важливі в контексті культурно-історичного розвитку нації документи. Водночас до намірів редакції входило і доволі широке висвітлення “навколокнижкових” питань: вважалося за доцільне постійно вести бібліографічний розділ, у якому знайомити читачів не лише з новими виданнями, а й робити перегляд давньої літератури, аналізувати стан української бібліотечної, музейної та архівної справи (ці проблеми безпосередньо були пов'язані не лише з історією української книги та книгодрукування, а й стосувалися можливостей належного бібліографування цінних друків). Окрім того, “Стара Україна” вміщувала й “Хроніку” — рубрику, яка надавала бібліографічній комісії широкі можливості оперативно інформувати наукову громадськість НТШ та всіх зацікавлених про свою діяльність (зібрання, публікації та ін.) [31].

З 24 чисел часопису “Стара Україна” нашу увагу привертають п'ять, що мають тематичний характер та присвячені одній (на думку редакції, суспільно важливій) проблемі. Це ч. 2-5 за 1924 р. під назвою “В 350-ліття друкарства на Україні”, ч. 6 за 1924 р. — “Український некрополь”, ч. 9-10 за 1924 р. — “Українська мемуаристика в ХІ-ХХ ст.”, ч. 3-4 за 1925 р. — “Пам'яті Кобзаря України” та ч. 7-10 за той же рік — “Середньовічні фрески у Львові”.

Безперечно, найцікавіший з них — випуск з нагоди 350-ліття друкарства на Україні, що вміщує матеріали про життя та діяльність Івана Федорова, українського першодрукаря (зрозуміло, за теоретичними концепціями тогочасних дослідників початків національного друкарства, які нині викликають цілком обґрунтовані сумніви та заперечення науковців (див. [32, 33]), подає розлогий та деталізований аналіз його видань різного періоду, наводить фундаментальний і кваліфікований бібліографічний опис львівського “Апостола” 1574 р., здійснений В.Дорошенком, інші оригінальні матеріали книгознавчого характеру, дотичні до ювілейної дати. З надрукованих ґрунтовних дописів варто виділити передусім непересічну працю І.Огієнка “Іван Хведорович, фундатор постійного друкарства на Україні”, яка була схвалена науковцями на засіданні бібліографічної комісії 6 квітня 1924 р., та публікацію згаданого вище глибокого за змістом реферату В.Дорошенка “Перша книжка, видана на Україні”, виголошеного тоді ж.

І.Огієнко, що саме в цей час завершував свою фундаментальну працю “Історія українського друкарства. Історично-бібліографічний огляд українського друкарства ХV-ХVІІІ вв.” [34], вперше оприлюднив принципово відмінну від традиційних теорій власну концепцію витоків української друкарської справи. Він, зокрема, сміливо обґрунтовував та переконливо доводив українське походження видань Швайпольта Фіюля, що побачили світ у 1491 р. у Кракові, а датою

виникнення друкарства на власне українських землях вважав 1569 р., коли Іван Федоров у Заблудові випустив “Учительне Євангеліє”. Жодним чином не применшуючи важливої ролі видатного друкаря в національній книжковій справі та непересічного культурно-історичного значення його плідної діяльності, І.Огієнко, однак, називав Івана Федорова передусім фундатором постійного, неперервного в часі друкарства на теренах України (див. також у [35]).

Позицію І.Огієнка поділяв також відомий науковець І.Зілинський, автор допису “Львів чи Заблудів?” (1924, ч.2-5), вміщеного у рубриці “Miscellanea Fedoroviana” того ж числа “Старої України”, що наводить низку цікавих науково обґрунтованих міркувань на підтвердження новітньої на той час позиції істориків книжкової справи.

Окрасою ювілейного числа часопису є, безперечно, і глибокий за змістом, ґрунтовний за охопленням джерел фахово опрацьований бібліографічний нарис І.Огієнка “Ів. Хведорович в науковій літературі (1704-1924)” (1924, ч.2-5), який є результатом багаторічної дослідницької праці автора.

Таким чином, хоча нагальна потреба бібліографічної комісії НТШ в окремому спеціалізованому виданні, яка у період загальноукраїнського поступу книгознавчих досліджень 20-30-х рр. ХХ ст. та часу активізації власної роботи, що збігся з керівництвом осередком В.Дорошенка, з певних об’єктивних причин не змогла бути втілена, науковці прилучилися до підготовки для часопису “Стара Україна” численних матеріалів з українознавчої бібліографії різних галузей знань, історії українського друкарства, бібліографічного опису видатних книжкових пам’яток національної культури — львівського “Апостола” Івана Федорова, “Кобзаря” Т.Шевченка та ін. Часопис, зрештою, дослідники книги обрали не випадково: загальне культурологічне спрямування публікацій з відчутним акцентом на проблемах національної історії в широкому контексті (а не можна оминати увагою тієї визначальної риси, яка була притаманна усім його дописам, — бажання віднайти і зберегти для нащадків власні корені, дослідити передусім ті проблеми, що переконливо засвідчували високий культурний й науковий рівень українства, плекали глибоку повагу до рідної історії, мови) та й участь шанованого галицькою науковою громадськістю І.Кривецького — заступника голови бібліографічної комісії і одночасно редактора “Старої України” — у вирішенні практично всіх видавничих питань, пов’язаних з організаційними аспектами підготовки журналу, мали вирішальне значення [21].

Не можна не зауважити, що статті членів бібліографічної комісії охоплювали доволі широку тематичну палітру: це, по-перше, ґрунтовні матеріали з історії українського друкарства та діяльності Івана Федорова — видатного друкаря, фундатора постійного книгодрукування на наших землях; по-друге, ретельно опрацьовані бібліографічні огляди, дотичні до суспільно важливих на той час (та й, зрештою, нині) питань — шевченкознавства, української мемуаристики та ін. Майже всі книгознавчі публікації ґрунтуються на наукових рефератах, виголошених на засіданнях бібліографічної комісії та рекомендованих її

членами до друку [22]. Саме завдяки журналу “Стара Україна” вони ставали набуток не лише нечисельних видатних науковців (нагадаємо принагідно, що на зібраннях осередку були присутні не більше, ніж 12 вчених), а й широкої зацікавленої громадськості. Привертають увагу також спроби бібліографічної комісії оперативно інформувати суспільство про свої засідання в розділі “Хроніка” (на жаль, надто обмежені в обсязі). І ще одне – імена В.Дорошенка, І.Кревецького, І.Огієнка, І.Калиновича (а саме вони були авторами переважної більшості матеріалів книгознавчого та бібліографічного спрямування) гідно представили тогочасну наукову школу української бібліології на сторінках такого непересічного часопису, яким упродовж нетривалого часу свого існування була “Стара Україна”.

Як бачимо, створення у 1909 р. бібліографічної комісії НТШ мало велике суспільне, наукове та організаційно-методичне значення. Цей осередок відіграв важливу роль у згуртуванні зусиль розрізних на той час українських дослідників книги, укладачів національної поточної та ретроспективної бібліографії. І хоча діяльність бібліографічної комісії варто розглядати в контексті праці інших бібліологічних товариств початку ХХ ст., сам факт існування бібліографічного центру при такій потужній науковій організації, як НТШ, масштабність завдань, що він ставив собі за мету вирішити, інтелектуальний потенціал дослідників, непересічна вартісність досягнень (як у методичному, так і видавничому аспектах) висувають його на чільне місце в українському книжковому русі. Варто наголосити, що фактично всі визначні українські вчені першої третини ХХ ст., у колі наукових засідань яких перебувала вітчизняна книжкова справа, прилучилися до роботи книгознавчого осередку Галичини. Серед них – і Іван Огієнко, що своїми здобутками переконливо довів унікальність феномену української книги як головного стимулятора національної самосвідомості, культурного розвитку нації.

Список використаних джерел:

1. *За сто літ*: Матеріали з громадського й культурного життя України ХІХ і початків ХХ ст. / Під ред. М.Грушевського. Кн. 1. – К.: Держвидав України, 1927. – С.24.
2. *Аксіоми для нащадків*: Українські імена у світовій науці. – Львів: Меморіал, 1992. – 544 с.
3. *Історія Наукового товариства ім.Шевченка*: З нагоди 75-річчя його заснування: 1873-1948. – Нью-Йорк-Мюнхен, 1949. – 204 с.
4. *Кубійович В.* Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка (1873-1949). – Львів, 1991. – 53 с.
5. *Кучер Р.* Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові: Два ювілеї. – К.: Наукова думка, 1992. – 182 с.
6. *З історії Наукового товариства ім. Т.Шевченка*: Зб. доповідей і повідомлень наукової сесії і конференції НТШ у Львові. – Львів, 1997. – 320 с.
7. *Наукове товариство ім. Т.Шевченка і українське національне відродження.* – Львів, 1992. – 221 с.
8. *125 років Наукового товариства ім. Т.Шевченка*: Збірник наук. праць і матеріалів, присвячених ювілею товариства. – Львів: Вид. центр НТШ, 2001. – 388 с.

9. *Іван Омелянович Левицький*: Збірник наук. праць / За ред. Л.І.Льницької. — Львів, 2002. — 204 с.
10. *Черниш Н.І.* Подвижник української книги: книгознавча діяльність І.Кревецького // Вісник книжкової палати. — 2000. — № 6. — С.23-27.
11. *Черниш Н.І.* Книгознавча діяльність І.Свенціцького // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В.Вернадського. — К., 2004. — Вип.13. — С.150-169.
12. *Черниш Н.І.* “Українська загальна енциклопедія” та її редактор Іван Раковський: Маловідомі сторінки української енциклопедичної справи // Вісник книжкової палати. — 2002. — №6. — С.36-38, №7. — С.37-40.
13. *Качкан В.* “Реальні образи сумної правди” (І.Кревецький — історик, критик, бібліограф, пресо- і книгознавець) // Збірник праць науково-дослідного центру періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України. — Львів, 1998. — Вип. 5. — С.398-414.
14. *Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди*: Матеріали Круглого столу. — Львів, 1996. — 226 с.
15. *Бутрин М.* “Матеріали до української бібліографії” в бібліографічній діяльності НТШ // Поліграфія і видавнича справа. — 1997. — Вип. 32. — С.185-188.
16. *Бутрин М.* Розвиток української бібліографії в Галичині у 1920-1930-ті роки // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. — Львів, 1997. — Т.233. — С.261-263.
17. *Льницька Л.І.* Україніка НТШ як джерело національної бібліографії // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: Книги і люди: Матеріали круглого столу. — Львів, 1996. — С.67-77.
18. *Льницька Л.І.* Українознавча бібліографія в Науковому товаристві ім. Т.Шевченка у Львові (1885-1939): Друковані й архівні матеріали // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України. — Львів, 1994. — Вип. 4. — С.165-178.
19. *Колосовська О.* Кирилична стародрукована книга у дослідженнях галицьких учених // Наукові праці нац. б-ки України ім. В.Вернадського. — К., 2003. — Вип.10. — С.7-36.
20. *Соколишин О.* Бібліографічні праці Наукового товариства ім. Шевченка // Українська книга. — 1979. — №2. — С.41-45; — №3. — С.78-81.
21. *Черниш Н.І.* До історії створення бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка // Вісник книжкової палати. — 1979. — №3. — С.37-40.
22. *Кузеля З.* В справі української бібліографії // ЦДІА України у Львові. — Ф.3с/309. — Арк. 3-9.
23. *Черниш Н.І.* З Україною в серці: Зенон Кузеля — бібліограф, етнограф, лексикограф // Друкарство. — 2006. — №1. — С.62-66.
24. *Хроніка НТШ.* — 1909. — Ч.39.
25. *Протоколи засідань членів бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка (1914-1937)* // ЦДІА України у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.658. — 25 арк.
26. *Черниш Н.І.* Основні етапи та напрямки діяльності бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка // Вісник книжкової палати. — 2006. — №4. — С.38-43.
27. *Протоколи засідань членів бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка (1914-1937)* // ЦДІА України у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.658. — Арк. 17.
28. *Тимошик М.С.* “Лишусь навіки з чужиною...”: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. — Вінніпег, Київ, 2000. — С.93.
29. *Протоколи засідань членів бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка (1914-1937)* // ЦДІА України у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.658. — Арк. 17.

30. *Від редакції* // Стара Україна. — 1924. — Ч.1. — С.2-3.
31. *Головата Л.В.* “Стара Україна”: бібліологічний аспект // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: Книги і люди: Матеріали круглого столу. — Львів, 1996. — С.119-123.
32. *Запаско Я., Мацюк О., Стасенко В.* Початки українського друкарства. — Львів: Центр Європи, 2000. — 224 с.
33. *Тимошик М.С.* Історія видавничої справи. — К.: Наша культура і наука, 2003. — 495 с.
34. *Огієнко І.* Історія українського друкарства: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV-XVIII вв. — Львів, 1925. — 409 с.
35. *Черниш Н.І.* Погляди І.Свенціцького та І.Огієнка на витоки українського друкарства // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Наук. збірник. Серія істор. та філол. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Вип.2. — С.48-56.

The article focuses of the information about the foundation of T.Shevchenko's Scientific society's bibliographic commission; main periods and kinds of its activity are defined. It estimates the culturelogic journal of “Ancient Ukraine” (1924-1925) which published the commission members' scientific research. Participation of the famous book-lover, historian of Ukrainian printing Ivan Ohienko in the activity of bibliologic society in Galychyna, his articles in the journal of “Ancient Ukraine” are analysed.

Key words: T.Shevchenko scientific society, bibliographic commission, “Ancient Ukraine” journal, I.Ohienko's articles concerning the history of Ukrainian printing and activity of Ivan Fedorov (Hvedorovyeh).

Отримано: 20.07.2006 р.

УДК 821.161.2.09

Я.О.Поліщук

Ягеллонський університет, м. Краків, Польща

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ БАРОКОВОЇ КНИЖКИ

У статті аналізується українська книжка епохи бароко. Автор посилається на оцінки проф. І.Огієнка з його піонерської праці “Історія українського друкарства” (1925), яка досі залишається актуальною в науковому обігу. Барокова книга була зразком естетики універсуму, унікальним поєднанням змісту та форми, слова та графіки. Вона органічно втілює національні риси українського мистецтва.

Ключові слова: барокова книга, слово та графіка, естетика книги, символ, друкарство, гравюра, читач.

Давня друкована книжка являє собою унікальний складник духовної спадщини українців. На жаль, і сьогодні не можна стверджувати, що давнє книжництво досконало вивчене. Так, у ХХ столітті, коли аналогічні студії з'явилися в інших народів, дослідження староукраїнської культури продовжувало перебувати під ідеологічними заборонами та обмеженнями. Таким чином, у гуманітарній науці означився прикрий розрив, що тривав кілька поколінь та приніс значні інтелектуальні збитки, — між формацією вихованців акад. В.М.Перетца,